Наталія Кузьмінець, Олена Стадник

АСИРІЙСЬКА ЕТНІЧНА МЕНШИНА НА ВІННИЧЧИНІ У РОКИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Анотація. *У статті досліджено становище та особливості розвитку ассирійської етнічної меншини на Вінниччині в роки незалежності України. Розглянуто історичні передумови формування ассирійської громади Вінниці, її професійну діяльність, особливості розселення та внутрішньої самоорганізації. Проаналізовано вплив змішаних шлюбів, асиміляційних процесів і демографічних змін на відтворення етнічної ідентичності. Окрему увагу приділено ролі релігії, родинних традицій, ассирійської мови, історичної пам'яті та культурної спадкоємності у збереженні самобутності громади. Висвітлено процес інституційного оформлення ассирійського культурного життя, зокрема створення у 2007 р. громадської організації «Вінницький обласний центр ассирійської культури та мистецтва». Визначено основні тенденції сучасного становища ассирійської громади та її місце в етнокультурному просторі Вінниччини.*

Ключові слова: *ассирійці, Вінниччина, Вінниця, етнічна меншина, етнічна ідентичність, асиміляція, національно-культурні організації, релігія, історична пам'ять, культурна спадщина.*

Nataliia Kuzminets, Olena Stadnyk

THE ASSYRIAN ETHNIC MINORITY IN VINNYTSIA REGION DURING THE YEARS OF INDEPENDENCE

Abstract. *The article examines the status and development of the Assyrian ethnic minority in Vinnytsia region during the years of Ukraine's independence. The historical background of the formation of the Assyrian community in Vinnytsia, its professional activities, settlement patterns and forms of internal self-organization are analyzed. Particular attention is paid to the influence of mixed marriages, assimilation processes and demographic changes on the reproduction of ethnic identity. The role of religion, family traditions, the Assyrian language, historical memory and cultural continuity in preserving the community's identity is examined. The article also considers the institutional development of Assyrian cultural life, particularly the establishment in 2007 of the Vinnytsia Regional Center of Assyrian Culture and Art. The main tendencies in the contemporary development of the Assyrian community and its place in the ethnocultural space of Vinnytsia region are identified.*

Keywords: *Assyrians, Vinnytsia region, Vinnytsia, ethnic minority, ethnic identity, assimilation, national and cultural organizations, religion, historical memory, cultural heritage.*

Ассирійська етнічна спільнота належить до найменших за чисельністю національних меншин Вінниччини. Її присутність у регіоні має тривалу історію, а сучасний стан сформувався під впливом міграційних процесів, радянської спадщини, міжетнічних контактів, асиміляції та внутрішньої культурної самоорганізації. Особливе значення для збереження спільноти мало

відновлення громадського життя після послаблення радянської політики щодо релігії та національних проявів [3].

Дослідження ассирійської спільноти на Вінниччині в роки незалежності України дозволяє простежити складну динаміку її розвитку. Ця громада зберігає етнічну пам'ять, релігійні звичаї, сімейні традиції та здатність до самоорганізації, проте стикається зі скороченням кількості ассирійських родин, поширенням змішаних шлюбів, асиміляційними процесами та зменшенням носіїв традиційної культури. Значущою подією стало заснування у 2007 році громадської організації «Вінницький обласний центр ассирійської культури та мистецтва», що формалізувало культурне життя ассирійців у регіоні [1]. Ассирійська присутність у Вінниці не є випадковістю; вона пов'язана із загальною історією розселення ассирійців на українських землях. Протягом XX століття представники цього народу прибували до України через складні політичні та соціальні обставини на Близькому Сході. Значний вплив мали переслідування ассирійців в Османській імперії, масові переміщення під час Першої світової війни та подальша міграція [4]. Члени громади вважають важливим збереження історичної пам'яті про Ассирію, древнє християнство і передачу цієї спадщини майбутнім поколінням. Радянський період відіграє важливу роль в історії вінницьких ассирійців, оскільки саме його спадщина значною мірою визначила становище громади після проголошення незалежності України. За словами Олександри Капецької, представниці вінницької ассирійської громади, її родина зазнала репресій; у 1938 році був заарештований її батько, а в 1939 році родину депортували до Казахстану. Подібний досвід репресій та примусових переміщень є частиною ширшої історії ассирійців в Україні [3].

Розвиток ассирійської громади у Вінниці значною мірою визначався її професійною діяльністю. За свідченнями В. Чудновського, ассирійці були відомі передусім роботою у взуттєвій сфері. У центральній частині міста сформувався компактний осередок їхнього проживання. Місцеві жителі часто називали представників громади «греками», що свідчило про недостатню обізнаність із їхньою етнічною належністю [5].

Взуттєва справа була важливим джерелом доходу та чинником внутрішньої згуртованості громади. Ассирійці ремонтували взуття, продавали шнурки, засоби для його чищення, а в післявоєнні роки виготовляли й продавали чуні. Частина громади працювала на взуттєвій фабриці та цегельному заводі. Це забезпечувало їм економічну нішу в місті й підтримувало внутрішні зв'язки.

Тривалий час частина ассирійців мешкала у напівпідвальних приміщеннях у центрі Вінниці. Згодом вони переселялися до комфортнішого житла, що супроводжувалося поступовою інтеграцією в міське середовище та послабленням просторової відокремленості громади. Важливу роль у збереженні її ідентичності відігравали внутрішні шлюбні зв'язки. Наречених часто шукали серед ассирійців з інших міст і регіонів. Водночас громада не була повністю замкненою, про що свідчать випадки змішаних шлюбів [3].

У роки незалежності значимість змішаних шлюбів для розвитку Вінницької громади значно зросла. За даними РІСУ, у Вінниці та Києві змішані шлюби були поширеніші, ніж у багатьох інших ассирійських громадах України.

Олександра Капецька відзначала, що в 1970-х роках у Вінниці налічувалося 87 ассирійських сімей, тоді як на середину 2010-х їх залишилося близько сорока. Вона вказувала, що кількість носіїв традицій зменшувалася через смерть старшого покоління і зниження рівня народжуваності. Водночас кількість змішаних шлюбів перевищувала кількість шлюбів між самими ассирійцями. Ці дані важливі для розуміння демографічної ситуації громади в період незалежності. Вони показують, що основною проблемою було не лише фізичне зменшення чисельності, а й зміна способів відтворення етнічної ідентичності. У традиційній громаді основною платформою передачі була ассирійська родина. Збільшення змішаних шлюбів змінювало це середовище. Водночас етнічна ідентичність поступово набувала більш культурного, а не лише родового характеру. Олександра Капецька підкреслювала, що до громади можуть належати й ті, хто має ассирійських предків у третьому поколінні та проявляє інтерес до ассирійської культури.

Асиміляція у вінницькому середовищі не знищила етнічну ідентичність, а змінила її прояви. Частина традицій виходила за рамки родини, стаючи свідомим культурним вибором. Це допомагало громаді зберігатися. Ассирійська ідентичність більше пов'язувалася з громадською активністю, знанням традицій й підтримкою зв'язків з іншими містами України [3].

Релігія мала особливе значення. Ассирійці історично пов'язують свою ідентичність з християнством. В Україні більшість з них була причетна до Ассирійської Церкви Сходу, але без власних храмів релігійне життя набуло специфічних форм. Вони відвідували інші церкви, і у Вінниці структура громади стала різноманітнішою, оскільки деякі перейшли до баптистів. Це вплинуло на єдність спільноти, хоча конфліктів між конфесіями не було.

Релігійні традиції підтримували культурну пам'ять: відзначали Різдво, Великдень, Новий рік, готували кутю та освячували паски. Престольні свята також були важливими, зокрема свято Мар Зая. Релігійна обрядовість поєднувалася з родинними практиками та громадським життям, виконуючи не лише духовну, а й соціокультурну роль.

Не менш важливим механізмом збереження ідентичності була передача традицій у родині. Представники вінницької громади наголошували на повазі до старших, гостинності та тісному зв'язку поколінь. Молодь залучали до хрестин, весіль та інших родинних подій. Через безпосередню участь діти засвоювали норми поведінки, обрядовість, особливості харчування та релігійні практики. Такий механізм був особливо важливим за умов зменшення чисельності громади. Коли формальні культурні інституції були обмеженими, родина ставала основним середовищем етнокультурної соціалізації.

Ассирійська мова займала важливе місце в культурному житті. За словами Олександри Капецької, у Вінниці колись навчали дітей ассирійської мови та письма, що організовували самі члени громади. З часом регулярність цих занять зменшилася, і громада почала збиратися переважно у приватному будинку її керівниці. Така ситуація відображає характерний розвиток малої етнічної спільноти: культурна діяльність може продовжуватися без великої інфраструктури, але її масштаб залежить від кількості активних носіїв традицій.

Ассирійська культура проявлялася у святкових обрядах, музиці та танцях. Важливими були спільні весілля й родинні події, які підтримували зв'язки між ассирійцями з різних міст. У спільних обрядах брали участь представники різних конфесій і діалектних груп. Особливе значення мав танець шейхане як символ єдності та культурної спадкоємності. Взаємопідтримка поширювалася також на складні життєві ситуації, зокрема похорони та весілля, коли громада надавала родинам матеріальну й соціальну допомогу. Така солідарність зміцнювала внутрішні зв'язки та сприяла збереженню колективної ідентичності.

У роки незалежності відбувся перехід від неформальної самоорганізації до інституційного оформлення громади. 2 серпня 2007 р. було створено громадську організацію «Вінницький обласний центр ассирійської культури та мистецтва», яка у 2017 р. пройшла перереєстрацію. Її створення стало важливим кроком у розвитку ассирійської громади Вінниччини, оскільки забезпечило офіційну структуру для представлення її інтересів, підтримки культурної діяльності та збереження етнічної ідентичності [1].

Водночас організаційна наявність не означає автоматичного розширення суспільної активності. Звіт Вінницької обласної державної адміністрації за 2024 р. засвідчує, що в області на 1 січня 2025 р. було зареєстровано 56 громадських організацій національних спільнот. Серед них діяла одна ассирійська організація, а саме «Вінницький обласний центр ассирійської культури та мистецтва». У звіті вона має статус обласної організації. За наведеними даними, представник цієї організації у 2024 р. не брав участі у заходах за участю представників обласної державної адміністрації [2].

Цей факт дає підстави говорити про обмежені масштаби сучасної публічної активності ассирійської спільноти Вінниччини. Водночас його не слід трактувати як припинення діяльності громади. Офіційний реєстр підтверджує збереження організації та її правового статусу. Станом на 2026 р. вона продовжує існувати як громадське об'єднання. Керівником організації зазначений Едуард Михайлов.

Сучасний стан ассирійської громади Вінниччини слід розглядати в загальноукраїнському контексті. У середині 2010-х років ассирійці проживали у Вінниці, Києві, Запоріжжі, Дніпрі, Кам'янському, Полтаві, Сумах, Прилуках, Чернігові, Ніжині та інших населених пунктах Донецької, Луганської й Херсонської областей. За оцінкою РІСУ, у 2016 р. в Україні налічувалося близько 4000 ассирійців. Вінницька громада була частиною цієї розосередженої мережі.

Територіальна розпорошеність ускладнювала створення великих локальних інституцій, зокрема через відсутність власних храмів, постійних священнослужителів і розвиненої культурної інфраструктури. Водночас між громадами різних міст зберігалися родинні та соціальні зв'язки. Спільні весілля, поховання, свята та інші заходи сприяли підтриманню єдності ассирійців в Україні [3].

Важливим чинником збереження етнічної ідентичності залишалася історична пам'ять про давню Ассирію, втрату державності, переслідування християн та геноцид ассирійців у роки Першої світової війни. Передача цієї

пам'яті молодшим поколінням підтримувала усвідомлення спільного походження, особливо серед ассирійців, які проживають поза межами історичної батьківщини. Водночас вінницька громада активно взаємодіяла з місцевим населенням і не була відокремленою від українського суспільства [4].

Представники ассирійської спільноти наголошували на відсутності конфліктів з українцями та характеризували міжетнічні відносини як дружні. Історія вінницьких ассирійців також показує поступове включення їх у соціальне та економічне життя міста. Вони працювали на підприємствах, займалися приватною ремісничою діяльністю, проживали у різних районах міста та поступово залишали компактні місця поселення [5].

У цьому контексті важливим є баланс інтеграції та асиміляції. Інтеграція допомагала ассирійцям увійти в міське суспільство через роботу, сім'ї, зв'язки з іншими етнічними групами. Асиміляція ж послаблювала механізми збереження етнічності: зменшувалась кількість ассирійських сімей, поширювались змішані шлюби, знижувалась народжуваність, ставало менше старших носіїв традицій. Це загрожувало зникненням мови і культури. В унікальному випадку Вінниці асиміляція не знищила спільноту, а стимулювала пошук нових форм ідентичності. Ассирійцем тут міг бути не тільки той, хто мав тривале етнічне походження, але й той, хто брав участь у культурному житті та підтримував зв'язок із громадою. Це свідчить про перехід від родового відтворення ідентичності до культурної самоідентифікації.

Трансформація простору громади значна. Раніше ассирійці були помітною спільнотою в центрі Вінниці, але згодом їх концентрація зменшилася. Вони покинули напівпідвальні житла і стали менш ізольованими. Ассирійська присутність стала менш видимою, але не зникла, залишившись завдяки родинним зв'язкам, культурі, релігії та самоорганізації. У 2024 році ассирійська спільнота мала мінімальну присутність у національно-культурних організаціях Вінниччини. В області діяла одна ассирійська організація серед багатьох інших етнічних об'єднань. Це типовий приклад малої етнічної групи з низькою демографічною базою, яка все ще зберігає власну організаційну ідентичність [2].

Отже, історія ассирійської етнічної меншини на Вінниччині у роки незалежності є прикладом складного поєднання збереження та трансформації ідентичності. Громада не зберегла всіх характеристик традиційного замкненого етнічного середовища. Скоротилася кількість ассирійських сімей, поширилися змішані шлюби, послабилася передача мови та окремих традицій. Водночас збереглися релігійні звичаї, родинна солідарність, історична пам'ять, культурна самоідентифікація та громадська організація.

Створення у 2007 р. Вінницького обласного центру ассирійської культури та мистецтва стало важливою ознакою інституційного оформлення спільноти у незалежній Україні. Дані 2024 р. підтверджують збереження цієї організації як єдиного зареєстрованого ассирійського об'єднання області. Водночас сучасний стан громади свідчить про необхідність подальшого збереження мови, культурної пам'яті та міжпоколінної передачі традицій. Ассирійська спільнота Вінниччини є невеликою за чисельністю, проте її історія становить важливу складову етнокультурного розвитку регіону та загальної історії багатонаціональної Вінниччини.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Громадська організація «Вінницький обласний центр ассирійської культури та мистецтва» (ЄДРПОУ 35297927). OpenDataBot. 2025. URL: https://opendatabot.ua/c/35297927
2. Звіт про стан міжнаціональних відносин та забезпечення прав національних меншин у Вінницькій області за 2024 рік : [електронний ресурс]. Вінницька обласна державна адміністрація. 2025. URL: https://www.vin.gov.ua/images/doc/vin/upr-nacion-relig/Publichna_inf/nabory/zvity/2024.pdf
3. Народ у стані виходу: ассирійці України, їхня релігія і культура. Релігійно-інформаційна служба України (РІСУ). 2016. 2 верес. URL: https://risu.ua/narod-u-stani-vihodu-assiriyci-ukrajini-jihnya-religiya-i-kultura_n81036
4. Родом із Месопотамії. Reporters. 2019. 27 трав. URL: https://reporters.media/rodom-iz-mesopotamiyi/
5. Чудновський В. Вінницькі «греки» жили у підвалах на Соборній. Про минуле громади ассирійців. 20 хвилин Вінниця. 2025. 22 берез. URL: https://vn.20minut.ua/Podii/vinnitski-greki-zhili-u-pidvalah-na-soborniy-pro-minule-gromadi-assiri-11957078.html

Карина Коломієць

КОМЕМОРАТИВНІ ПРАКТИКИ ТА ПОЛІТИКА ПАМ'ЯТІ ЩОДО ЕТНІЧНИХ СПІЛЬНОТ ВІННИЧЧИНИ В ПЕРІОД НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Анотація. *У статті досліджено становлення комеморативних практик щодо етнічних спільнот Вінниччини від проголошення незалежності України до сучасності. На матеріалах пам'ятних заходів, меморіалів, архівних ініціатив і нормативних актів проаналізовано вшанування пам'яті єврейської та ромської громад, а також комеморацію геноциду вірмен, визначено здобутки й проблеми регіональної політики пам'яті.*

Ключові слова: *комеморація, політика пам'яті, Вінниччина, етнічні спільноти, Голокост, геноцид ромів, Хачкар, культурна спадщина.*

Karina Kolomiiets

COMMEMORATIVE PRACTICES AND MEMORY POLICY REGARDING THE ETHNIC COMMUNITIES OF VINNYTSIA REGION DURING THE PERIOD OF INDEPENDENCE

Abstract. *The article examines the development of commemorative practices concerning the ethnic communities of Vinnytsia region from the declaration of Ukraine's independence to the present. Drawing on memorial events, monuments, archival initiatives and legislation, it analyses the commemoration of the Jewish and Roma communities and the Armenian Genocide, identifying the achievements and challenges of regional memory policy.*

Keywords: *commemoration, memory policy, Vinnytsia region, ethnic communities, Holocaust, Roma genocide, khachkar, cultural heritage.*

Постановка проблеми. Історична пам'ять етнічних спільнот є важливою складовою культурного розмаїття регіону та його суспільної ідентичності. На Вінниччині, де протягом століть взаємодіяли українці, євреї, поляки, вірмени, роми, білоруси та представники інших спільнот, пам'ять про минуле існує у